

A második világháború előtti zsidó életforma Budapesten

Zsidó lakosság Budapesten

Budapesten 1840 és 1880 közt nőtt meg a zsidó lakosság létszáma, 10 000-ról 71 000-re. Sokan betelepültek (Cseh- és Morvaországból, vagy Magyarország más területeiről.) A zsidó családokban sok gyerek született. A 19. század végén a lakosságnak kb. 7 %-a volt zsidó. Sólyom Olga néni apai rokonsága Észak-Magyarországról származott.

Sólyom Olga családfája
(Rajzolta Tóth Bori)

Schwarcz Leopold apai dédnagyapja és Kohn Hani apai dédnagyanya
(Forrás: www.centropa.hu)

Olga néni nagyapja Schwarcz János (szül. 1859) Balassagyarmatról, a nagymamája Rosenfeld Hani (szül. 1868) az Esztergom vármegyei Magarszögyérről származott. A házaspárnak kilenc gyermeke született.

Sólyom Olga apai rokonsága Újpesten, anyai rokonsága Angyalföldön élt. Olga néni apai ősei vallásosak voltak, az anyai rokonsága nem.

A zsidó életforma néhány jellemzője

Templomunk a zsinagóga

A zsinagóga egyben a közösség találkozóhelye is. Olga néni szülei is jártak templomba, sőt!

„A szüleim a templomban ismerkedtek meg, de hogy melyikben, ebben nem vagyok egészen biztos, azt hiszem, a Dózsa György úti zsinagógában.”

Schwarcz Miklós és felesége
(Forrás: www.centropa.hu)

Kóser konyha

Csak a szent iratok (a Tóra) által engedélyezett állatok húsát szabad fogyasztani. A hús- és tejféléket más-más edényben kell elkészíteni. Vért nem szabad fogyasztani. Olga néni családjában a kóser konyha így festett:

„Anyám soha nem volt vallásos, de betartotta az összes kóser szabályt, mert az apám vallásos ember volt. Nem ortodox, hanem neológ. Minden este lejárt a Tar utcai imaházba. Péntek este volt gyertyagyújtás, az ünnepeket megtartottuk, apukám tartotta mindig a széder vacsorát. Anyám a nagy szegénységben is kóser konyhát vitt. Volt két vájdling a mosogatóhoz, a tejes edények fehéréek voltak, azok voltak a kredenc egyik végén, és a pirosak voltak a húsosok. A háború után ennek vége lett.”

Sólyom Olga elemi iskolai osztálya
(Forrás: www.centropa.hu)

Zsidó iskola

Itt a tantárgyak mellett a gyerekek héber nyelvet is tanultak.

„Elemibe a Hollán utcai zsidó iskolába jártam, ez egy koedukált osztály volt, fiúk, lányok vegyesen jártunk. 1940-ben kezdtem az elemi, és 1944-ben fejeztem be. 2003-ban megszerveztünk egy ötvenkilenc éves osztálytalálkozót. Összejöttünk húszan. Izraelből, Kanadából, Amerikából és természetesen Budapestről, és egy nagyszerű társaság jött össze. Kiderült, hogy mindenki vitte valamire. A társaság kilencvennyolc százaléka értelmiségi lett, és nem is akármilyen. Van köztük kémikus, költő, pszichológus, egy nagy kanadai cég elnök-vezérigazgatója, számítástechnikus, fizikus. A húsból, akik összejöttek, körülbelül a fele Magyarországon él... Legelső sorban innen balról a harmadik a Popper Péter... Ott vagyok, ott van a Teri néni, az a tanító néni, mögötte áll egy kislány közvetlenül, erre fele, és ott mellette. Ilyen copfos. A harmadik sorban a hatodik vagyok innen. Ott áll, második éntőlem, ilyen fehér blúzban. Tanárnő másik oldalán. Az a Gergely Ágnes költő.”

Az ortodox zsidók szigorúan megtartották ősi szokásaikat. A neológ zsidók egyre inkább asszimilálódtak, vagyis hasonlítani igyekeztek a keresztényekhez szokásokban, külsőségekben. Voltak olyanok, akik ki is keresztelkedtek, vagy megmaradtak zsidónak, de vegyes házasságot kötöttek.

MAZSIHISZ
a változó világra nyitott zsidóság

G | M | F The German Marshall Fund
of the United States
STRENGTHENING TRANSATLANTIC COOPERATION

A zsidóság a 2. világháborúban

Zsidótörvények

1938 és 1941 közt három törvénycikk lépett életbe, amelyek a zsidókat (izraelita vallásúakat) rekesztették ki. Ezek a zsidótörvények. A zsidótörvények rendelkeztek például arról, hogy ki számít zsidónak, milyen foglalkozást űzhet, kivel köthet házasságot.

„...zsidótörvény már az 1920-as években volt. A numerus clausus, ami azt jelentette, hogy egyetemekre bizonyos számú zsidót vehettek csak föl, az körülbelül 5-6% volt. Bizonyos állásokat nem tölthettek be. Színházakban nem játszhattak. És így tovább és így tovább. Üzletük nem lehetett, sok minden, földet nem vehettek... Szóval nagyon sok minden megszorítás volt.”

Munkaszolgálatosok
(Forrás: www.centropa.org)

Munkaszolgálat

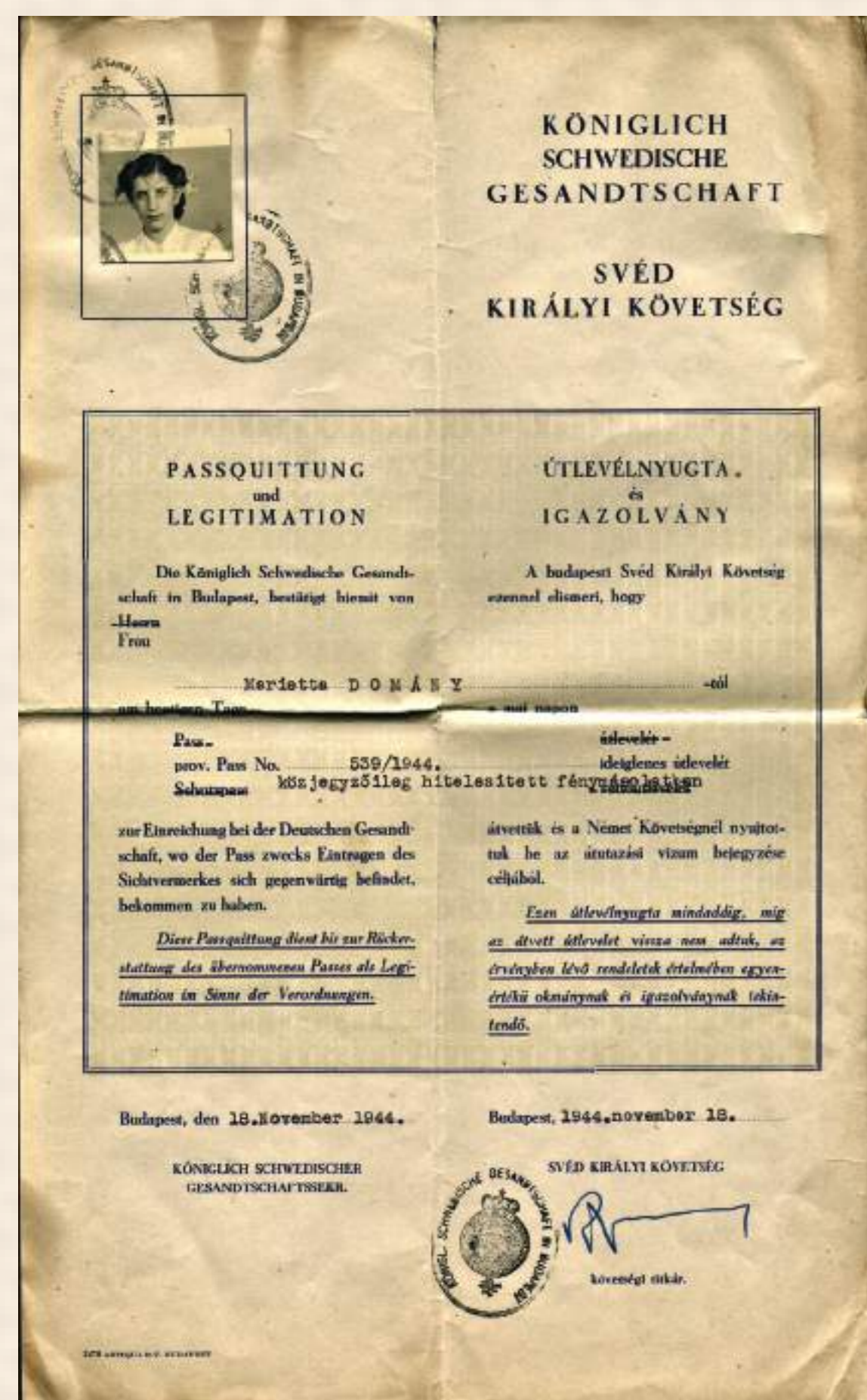
A munkaszolgálat a második világháború idején Magyarországon kialakult és fennállt különleges katonai intézményrendszer volt. Néhány éve alatt többször változott és a nyilas uralom idején, a teljes összeomlással együtt szűnt meg. Különlegessége abból állt, hogy bár a honvédség kötelékében és katonai alakulatokba szervezve, de fegyver nélkül, kizárólag munkavégzéssel teljesített háborús szolgálat volt.

„1942-ben már durván beleszólt az életünkbe a háború, mert az apukámat akkor vitték el először munkaszolgálatosnak. És hát az már egy nagyon nagy megrázó élmény volt számomra. Sose felejtsem el, kinéztem az ablakon, 3. emeleten laktunk, ahogy ment hátzissákkal viharkabáttal. Akkor így öltöztek föl az emberek, akik indultak valahová el messzire. Mondom mai napig is előttem van ez a kép.”

Schutzpass

A Schutzpass, vagyis védlevél azt igazolta, hogy tulajdonosa egy a háborúban semleges ország védelme alatt áll. A „védett házakban”, a Margit híd pesti hídfőjénél, több tízezer ember élt Budapesten, hihetetlen zsúfoltságban, nélkülözésben.

„Biztos hallottatok a Wallenbergről, meg a portugál meg a spanyol mentőkről, akik kiadtak mindenféle menleveleket. Valahogy bekerültünk... Arra már valahogy nem emlékszem, szegény anyukám sem emlékezett, hogy hogyan és miként. Bekerültünk egy úgynevezett nemzetközi védett táborba. Hát az se volt egy paradicsom. Hát mondjuk egy körülbelül ekkora teremben 100 ember volt. A priccseken, fölötte, alatta mindenütt aludtunk. Ilyen egymás hegyén-hátán. Borzalmas volt. Iszonyatos hideg tél volt. Itt riasztanak minket - 10 fokkal, akkor - 20 volt. Iszonyú hideg tél volt, az 1944-45-ös év tele iszonyú hideg volt. Kaptunk ilyen tízfusz elleni oltást, hogy nehogy kitörjön valami járvány. Énnekem mindössze 40 fokos lázam volt. Anyukám minden áldott nap ki-vitt szabad ég alá és hidegvízzel lemosdatott, hogy ne legyünk tetvesek és a lázat is ez leviszi.”

Schutzpass
(Forrás: www.centropa.hu)

A gettó
(Forrás: Fortepan)

Deportálás

A zsidóságnak a lakóhelyéről történő erőszakos kitelepítése 1944 májusától folyt, különleges német bevetési egység és a magyar kormány együttes közreműködésével. Októberig körülbelül 430 000 embert deportáltak, és még ezután következett a budapesti zsidóság megsemmisítése.

„Kiderült, hogy a családomnak a 80 %-át, nagymamámat, apukámat, unokatestvéreimet, anyám rokonait, azokat mind megölték, nem jöttek vissza... Amikor második gimnazista lettem 1946-ban, akkor, abban az időben nem is szólt másról az iskolában a szó, mint hogy kinek kije maradt meg, ki élte túl, kinek hol halt meg a hozzátartozója.”

Csillagos ház
(Forrás: Fortepan)

Csillagos házak

Ezek olyan budapesti lakóépületek voltak, amelyeket a polgármester a zsidók lakhelyéül jelölt ki, még a gettósítás előtt.

„Na és akkor jött, elkövetkezett a július, addigra összeírták a zsidókat és úgynevezett csillagos házakat hoztak létre, ahova zsidóknak össze kellett költözniük. Kijelöltek Budapesten... Egyébként, ha az interneten megnézik, olyan weboldal alatt, hogy csillagos házak, akkor meglátjátok, hogy Budapesten hány helyen voltak ilyen csillagos házak. És hát mindenki próbált úgy összeköltözni, hogy legalább a család együtt legyen. Volt, akinek sikerült, volt, akinek nem. Az édesapám testvére sógorának volt egy nagy háromszobás lakása az Ó utcában. És mi odaköltöztünk a két nagynénimmel meg három unokatestvéremmel együtt. Képzeljétek el egy háromszobás lakást, ilyen régi építésű lakást, mit tudom én 25-30 négyzetméteres szobákkal, mondjuk 2 ilyen szoba meg egy kisebb. Ott legalább 40-en laktunk, vagy 50-en. Hát nem volt könnyű az, képzeljétek el ennyi nő, ott kaját is kellett biztosítani. És meghatározott időben lehetett csak kimenni az utcára.”

Gettó

A német megszállást követően kezdődött meg a zsidó lakosság összegyűjtése gettókba, vagyis olyan zsidók által lakott településrészekre, amelyeket a hatalom kényszerlakóhelyként jelölt ki. A gettó Budapesten a Dohány utcai zsinagóga közelében volt kijelölve. Nem egészen fél négyzetkilométeren 63 000 ember zsúfolódott össze, átlagosan 14 ember jutott egy szobára. A zsidók megkülönböztető jelként sárga csillagot viseltek.

„Aztán eljött egy nap, megrohmozták ezt a tábort a nyilasok, és zömmel gyerekek, nők és idősek voltak ott. Elüvöltöttek magukat, hogy fiatal nők erre, öregek, gyerekek arra. Hát az én anyukám akkor 30 éves volt. Rögtön őt balra sodorták, én meg rohantam utána, mint egy óriút, hogy anyám nélkül nem maradhatok. Akkor így megfogták a grabancomat és visszarepítettek. Ott volt az egyik nagynéném, aki idősebb volt, az unokatestvéremmel, aki egy évvel volt idősebb nálam. Alig találtam meg őket, hogy valakihez azért mégis odamenjek. Hát aztán onnan minket elvittek a gettóba, az anyukámat ismeretlen helyre. Na és elmentünk, a Klauzál téren egy három emeletes háznak a harmadik emeletére kerültünk be. Minden nap ki akartam ugrani az ablakon, hogy nekem se apám, se anyám, én nem akarok tovább élni.”

Élet a háború után

„Hogy bírta feldolgozni ezeket az eseményeket?”

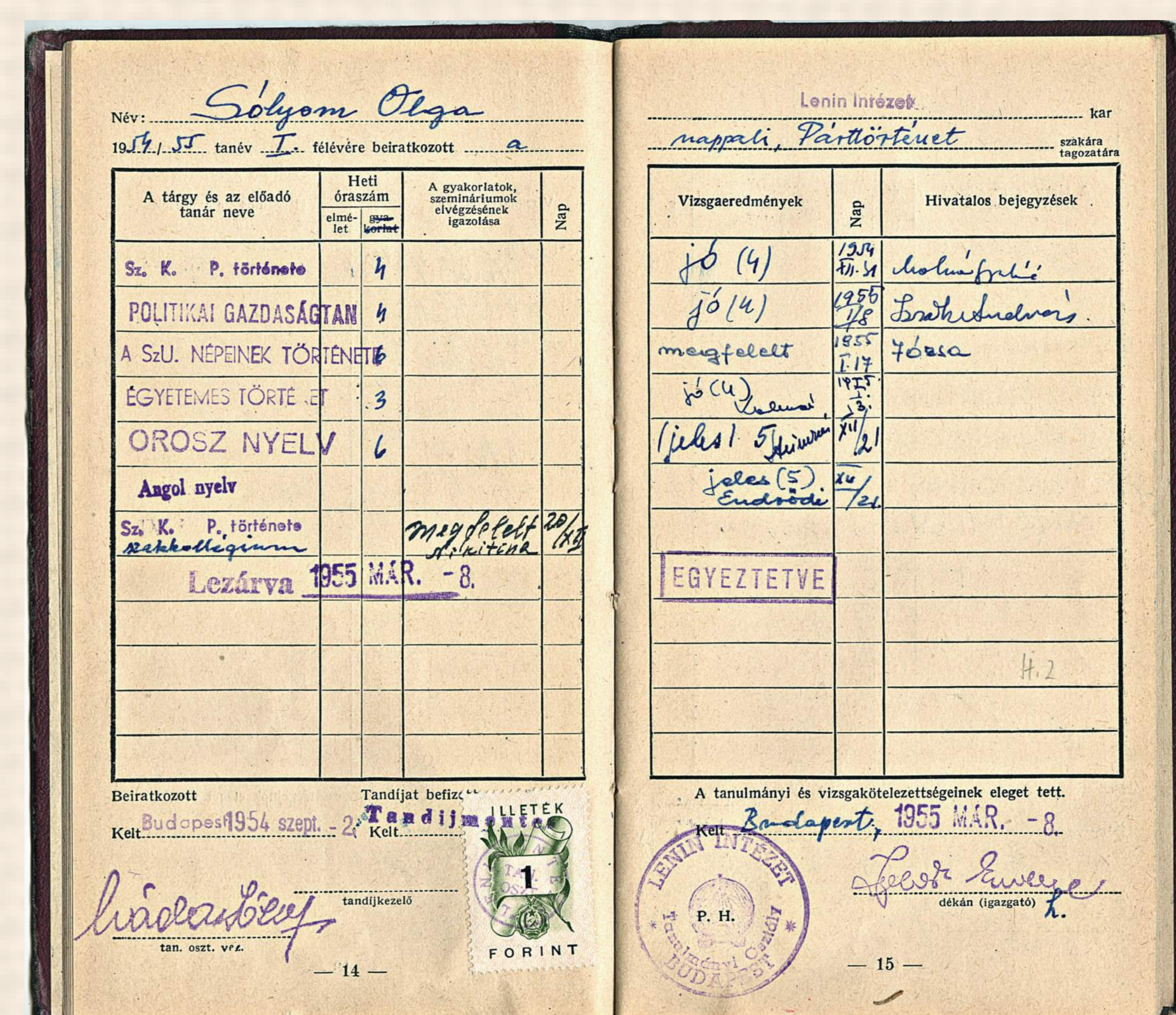
„Ezt már többször kérdezték tőlem, meg azt is kérdezték, hogy el lehet-e felejteni. Feldolgozás az azt jelenti, nem is tudom, hogy lehet-e azt mondani, hogy feldolgozza az ember. Hanem megpróbál előre nézni. Tehát azt mondtam, hogy életben maradtam, nekem vissza kell emlékezni azokra, akik elvesztek, hogy szégyellem magam, hogy én még élek, ők meg nem, de miután az ember fiatal, és előre néz, és feladatai vannak, és tanulni kell, meg kell valósítani ezt, meg túl kell élni a mai napot, meg kaját kell szerezni, föl kell hozni a pincéből a szent, meg szóval mindig van valami dolga, de ez igazából csak így ... feldolgozhatatlan, és elfelejthetetlen.”

Iskolaévek és munka

Karriert építeni és egy munka elvégzéséhez szükséges szaktudást megszerezni ebben az időben meglehetősen nehéz volt, de kellő akarattal, ügyességgel és megfelelő kapcsolatokkal rendelkező ember már ilyenkor is tudott kedvére való állást és oktató intézményt találni, főleg párttagként. Ezt Sólyom Olga példája is jól mutatja. Édesapja zsidó származású volt, de egy apja halálával kapcsolatos hitvita után kilépett a zsidó közösségből. Később párttag lett, de emellett cionista is volt. Bekerült a Lenin intézetbe (itt baloldali szemléletmódot és nyelveket oktattak), ahonnét diplomatának készült, majd átjelentkezett a közgazdasági egyetemre, végül külkereskedő lett. (Forrás: www.centropa.org)

„Én a sorsomat gyakorlatilag tizennégy éves koromtól magam intézem. Például 1948-ban a nyári szünetben elmentem a Láng Gépgyárba magkésztető segédmunkásnak. Ez az ötvény mintájához kell, nem éppen női munka. Nehéz testi munkás pótlékot kaptam utána. Plusz hús, plusz cukor, plusz kenyér. Ott dolgoztam négy hetet. Kemény munka volt, mert szörnyű meleg volt. Aztán táborba mentem, ilyen iskolai táborba. Tizenhat éves koromban Sztálinvárost építettük az iskolával (ma Dunaújváros). Minden nyáron minimum hat hetet dolgoztam, mert az anyámtól meglehetősen kevés pénzt kaptam, és nem is szerettem kérni. Közvetlenül érettségi után például a Fém- és Alumínium Kutató Intézetben a laboratóriumban dolgoztam, különböző összetételű ötvözeteket kellett csinálni. Hetven fokos melegben dolgoztunk, amikor kijöttem a harminc fokba, fáztam.”

„És ez a leckekönyvem. Hát én két egyetemre jártam, mert nekem nem volt elég egy. Mikor én elkezdtem, engem még lasszóval fogtak az egyetemre. ... Én meg diplomata akartam lenni minden áron. Mert én akkor már tudtam némileg németül, meg angolul is, és az igazgató...Hát én beadtam időre a jelentkezésemet, mert azt korábban kellett, mint az egyéb egyetemi felvételiket, és az igazgató az úgy utált engem, mint a bűnt. És elsinkófálta a felvételemet. Mire rádöbbsentem, hogy a Külügyi – úgy hívták akkor, hogy Külügyi Akadémia, - hogy a Külügyi Akadémiának annyi, akkor jöttek az úgynevezett Lenin Intézetből, ami orosz intézet volt, orosz tanárok alakították ki, volt egy orosz nyelvi tagozat, egy marxizmus-leninizmus, és egy filozófia ... nem, tanári szak. Tanár az nem akartam lenni, én nagyon szeretem a gyerekeket, de hát az nem biztos, hogy ők engem. És ööö na elmentem úgynevezett Marxizmus-Leninizmus szakra. Nagyon jó volt, mert nyelvet tanultunk, történelmet, földrajzot, és orosz nyelvet heti 24 órában. Ugye én megtanultam tisztességesen oroszul, oroszul tanultuk a földrajzot, történelmet, sok mindent, na és...De miután nagyon csórók voltunk, anyám egyedül dolgozott, keresett, és hát nem sok mindenre jutott, én heti 18 órában elmentem dolgozni.”

Sólyom Olga leckekönyve
(Forrás: www.centropa.hu)

„1957-ben végeztem a közgázon ipar szakon. Akkor már persze nem voltam jeles, örültem, hogy hármassal szépen átmentem. Nem is voltam szabadságon, mert július 28-án kaptam meg a diplomát, és már szeptember elsején dolgoztam.”

Sólyom Olga a doktorrá avatásán
(Forrás: www.centropa.hu)

Doktorátus

A hetvenes évek elejére tanulási szenvedélyből és fogadásból Sólyom Olga ledoktorált, szakközgazdász lett

Hitvallás – felelősség a jövőért

„Úgyhogy így éltem át ezt a háborút... így éltem túl ezt a háborút és ez azért meghatározta az egész további életemet. De egyet megtanultam, hogy az életért marhán kell küzdeni és nem szabad feladni soha semmit. És nem félek, mert engem... ilyen körülmények után mi a fene történhet velem, nem? Kirúgnak az állásomból, vagy leütnek, vagy le büdös zsidóznak? Hát mit számít? Ennek már nincs jelentősége ilyen állapot után. Hát nem jó, persze, de hát... ez van.”

„Nagyon nehéz volt. Ma is nehéz. Nem tudom, hányadszor beszélek erről, de ma is nagyon nehéz, higgyétek el nekem. De el kell mondanom, mert van egy zsidó mondás, hogy „beszélj el fiadnak”. Tehát el kell beszélni a múltat, mert a múlt nélkül nincs jövő. És ha valaki nem ismeri a múltat, akkor vakon megy bele a jövőbe, és ugyanaz történik vele, mint velem, mint mással. Úgyhogy ezért, ezért én ezt nagyon-nagyon fontosnak tartom, meg remélem, elég hiteles vagyok nektek, és nem vagyok szellemileg teljesen fogyatékos, és el tudom mondani. Sajnos nagyon kevesen vagyunk már. Nagyon sokan voltunk. Ugye, milyen sokan voltunk annak idején, és már nagyon kevesen vagyunk. És amíg beszélni tudok, és elfogadhatónak érzem magam, addig beszélni fogok minderről.”

Sólyom Olga ma
(Forrás: www.centropa.org)

A cigányság eredete

„A róluk szóló forrásokat nem ők, hanem egy értetlen, érdektelen vagy előítéletes környezet hozta létre.” /Nagy Pál/

XV.század Magyarország

A cigányok első csoportjai az 1400-as években jelentek meg Magyarországon. Betelepedésük az 1500-as évek közepétől válik mind nagyobb arányúvá: a hagyományos felfogás szerint a török hadak elől menekülve vagy azokat követve jelentek meg tömegesen az országban.

Sátras cigányok
(Forrás: Fortepan)

Cigány csoportok:

- Romungró
- Szintók
- Lovári
- Oláh cigány
- Beás
- Gábor cigány
- Kárpáti

Deportálás

1936 Romákat deportálnak koncentrációs táborokba.

1938 Adolf Eichmann kezdeményezi a zsidók és a cigányok tömeges deportálását. A gestapó, elkobozza a deportált cigányok vagyonát.

1942 után a teljes német cigányság a megsemmisítendő listájára került. A zsidókkal ellentétben, akikre mint az elkövetkezendő időkből a betelepítendő, meghódított végtelen keleti területek ingyenmunkásaira tekintettek, akiket halálba dolgoztathatnak, a cigányokra haszontalan népcsoportként gondoltak és azonnali megsemmisítésüket irányozták elő.

A romák körében 1939 októberében Himmler "vándorlási tilalmat" rendelt el, majd, 1942-43-ban elkezdték a cigányok tömeges Lengyelországba történő deportálását. Hasonló sors várt a romákra Ausztriában, és a kelet-európai országokban is. Auschwitzban a cigányok számára külön családi tábort állítottak fel, egyes visszaemlékezések szerint azért, mert „közismert, hogy a cigányoknak nem csak közösségi, de családi érzése is milyen fokozott”.

Roma foglyok
(Forrás: Romnet)

Auschwitz-Birkenau-i tábor
(Forrás: Wikipédia)

Robert Ritter, a Fajhigiénéi Intézet vezetője (jobbra) végzi az összeírást
(Forrás: Wikipédia)

Roma fogoly kislány
(Forrás: Wikipédia)

A porajmos („elemésztés”) során 30-70 000 dunántúli roma embert, köztük gyerekeket, nőket és öregeket deportáltak németországi koncentrációs táborokba. Közel 5000-re tehető azon cigány honfitársaink száma, akiket 1944-45-ben etnikai hovatartozásuk miatt meggyilkoltak.

Danyi Béla Története

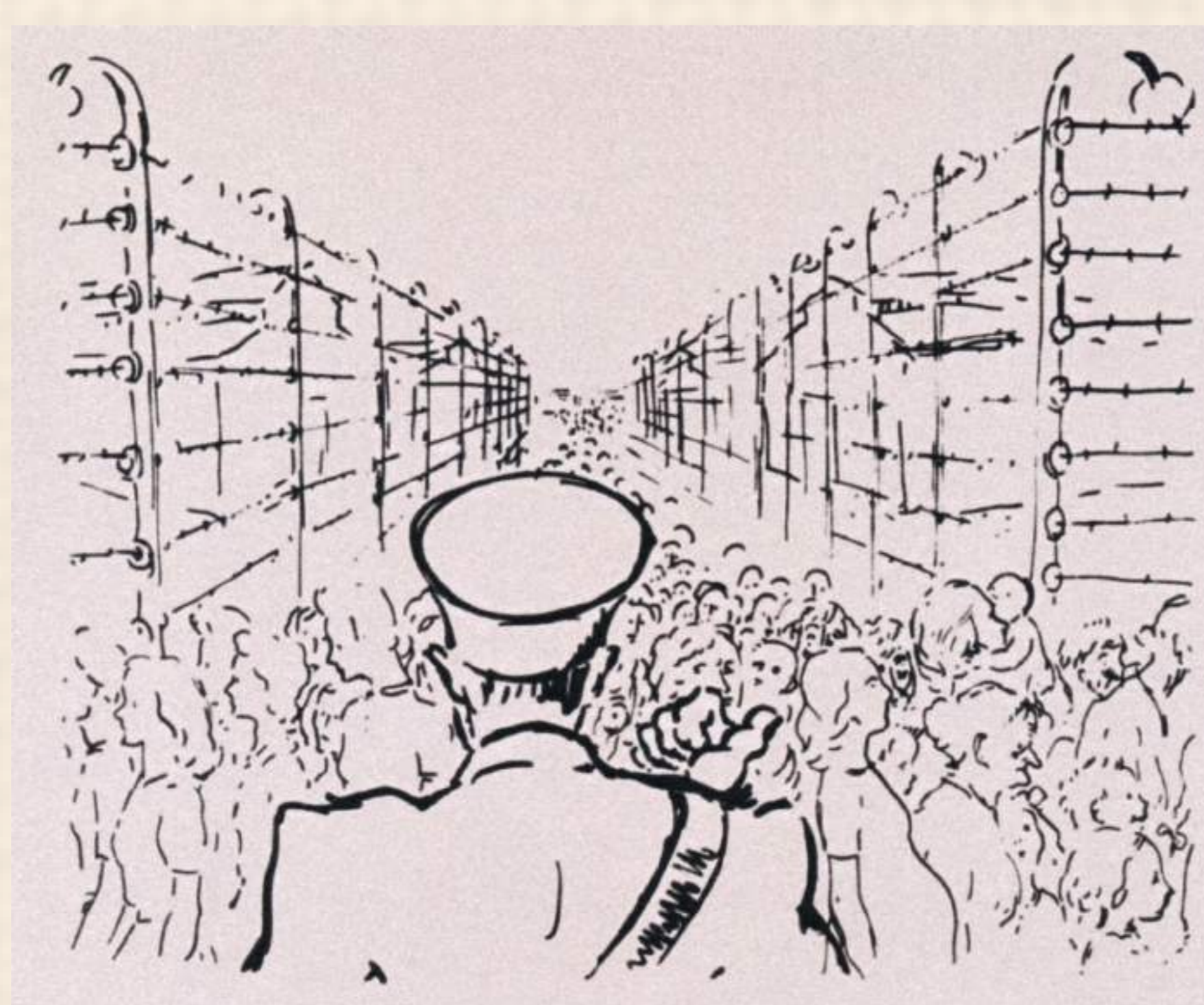
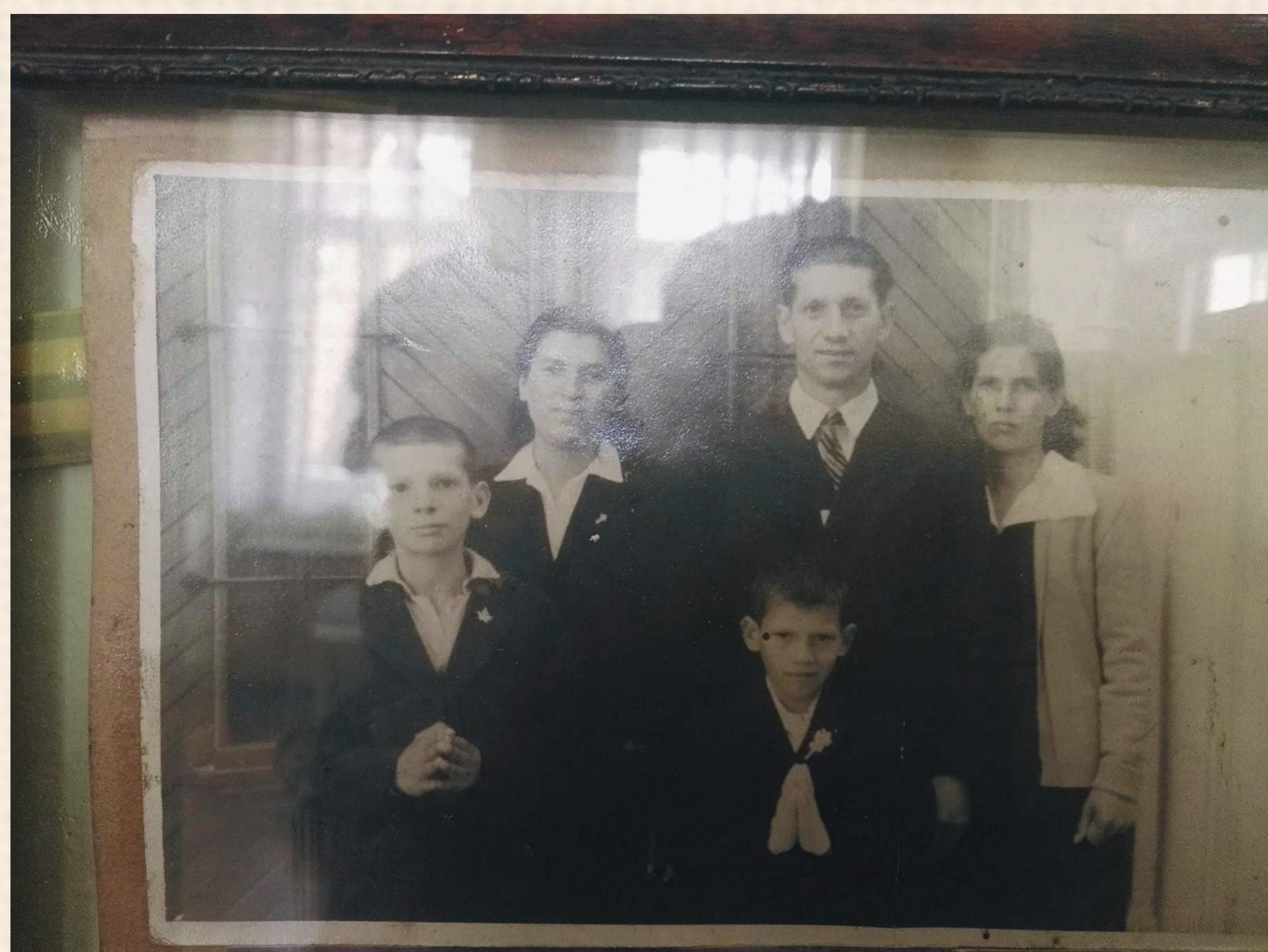
Élet a lágerekben

Danyi Béla 1927-ben született. Származása a II. világháborúban fokozottan megnehezítette sorsát, mivel édesanyja zsidó volt, édesapja roma. 1943-ban munkaszolgálatra, majd később Auschwitzba deportálták.

Danyi Béla így emlékszik az elhurcolásáról:

„Én annak a sorsába voltam, hogy hát 17 éves voltam, akkor, 43-ban. És olyan időszak volt az, hogy nem lehet kimondani aztat. Négy csoport volt, ami az országnak, a terhére volt. Nem csak terhére, hanem, hát hogy mondjam, ugye... voltak, a zsidók, a romák, a jehovák, és a homoszexuálisok. Ezek voltak, ilyen helyzetben, hogy internálták őket.”

Az úgynevezett 'asszociálisokat' a nácik barna majd később fekete lefelé néző háromszöggel jelölték Auschwitzban. Később ezt a szimbólumot a romák faji alapon való megjelölésére használták.

Jogosan merül hát fel bennünk a kérdés, hogy Danyi Béla vajon milyen jelet kapott a rabruhájára, hisz ahogy már említettem édesanyja zsidó származású volt, míg édesapja cigány. Igaz, erre választ most nem tudunk adni, viszont elolvashatjuk a hosszas és kínokkal teli útját, melyet akarata ellenére, sok más társával együtt át kellett élnie:

(Élet Auschwitzban. Lukács Ágnes rajza.
Forrás: Centropa)

„Úgyhogy, nem úgy, mint romát, - hanem leventébe jártunk, annak idején, 43-ban, mert még akkor levente csapat is volt. Aztán elvittek minket munkaszolgálatra. Elkerültem Budapestre, a hőerőműhöz dolgozni. Akkor már zsidó emberekkel voltam ott. Onnan lassan elhelyeztek bennünket Komáromba. A várbörtönbe kerültem. Azt se tudtam, hogy hol vagyok. Majd Komáromból egy hónap múlva, elkerültem Németországba a berlini falhoz. És mint munkaszolgálatos ott dolgoztunk. Onnan kiválogattak egy jó hónap múlva, akik még olyanok voltak, és elkerültem Münchenbe, egy lőgyárba. Ott se voltam sokáig, olyan két hónapig, vagy három hónapig.

Majd aztán egyszer csak jött egy olyan hullám, hogy, ezeket az embereket el kell továbbítani.

Onnan bekerültünk Auschwitzba. Ott Auschwitzban, az volt hogy a halottakat az ágyakról ... szinte csontvázak voltak letettük. Férfiak oldalán voltam, a 13-as barakkban. Így telt az idő, ott Auschwitzba...”

A mindennapokról pedig így számol be Danyi Béla:

„Auschwitzba barakkokba laktunk. Ágyak voltak, de azon semmi a világon, csak kemény deszka. Három emeletes. Azt tudom mondani, hogy voltak olyan barakkok, hogy olyan fülkék voltak, hogy ott olyan 5-6 ember lehetett, vagy inkább még több.”

Később arról, hogy mit kaptak enni, így nyilatkozott:

„Volt szárított krumplics, szárított káposzta, meg sok minden olyan dolgok, hogy még a kutyának se való volt, nem embernek. De hát éhes az ember?! Hogy lehetett azt megenni?! Hát örültünk, hogy megkaphattuk.”

Danyi Béla feladata az auschwitzi haláltáborban nem volt hálás, erre így emlékszik vissza:

„Én nem láttam semmi olyat, csak annyit, hogy a Auschwitzban, ami nekem rám tartozott. A halottakat szedtük össze az ágyakról. A 60-70 kilós embereket, 30-25 kilósra fogyasztották. Mivel etettek, mivel nem, minekünk azt nem kellett tudni. ... Éhínség volt. A halottakat, összeszedtük, egy kocsira raktuk, ilyen lapos kocsi volt, és aztán betoltuk egészen a krematóriumig... De oda minket már nem bocsátottak be. Mink nem láttunk semmit. No érti. Mert ugye csak addig lehetett, ameddig lehetett menni..”

„Az auschwitz-birkenau-i II-es megsemmisítő tábornak a B szakasza volt a „cigány-tábor” (Zigeuner Lager). Azok a romák, gyerekek, nők és férfiak, akiket az Auschwitba szállításuk után nem gázosítottak el, azonnal ide a Cigány táborba kerültek.”

Mi történt 1944 május 16-án ?

„A nácik megkísérelték felszámolni a birkenau-i cigány-tábort. A táborban ekkor már több mint 6000 romát tartottak fogva. Május 15-én, a titokban szerveződő ellenálló csoportja figyelmeztette a romákat a nácik tervéről, majd május 16-án a roma foglyok nem jelentek meg a szokásos reggeli névsorolvasásnál és megtagadták az együttműködést az őrökkel. A romák elbarikádozták magukat a barakkokban, betörték egy raktárba, kalapácsot, csákányt és lapátot ragadtak, a priccsek, hálópelyhek fából készült részeit pedig karóként használták. A gyerekek köveket ragadtak. Amikor az SS őrök megjelentek a táborban, hogy a gázkamrákba vigyék őket, a cigányok megtámadták őket, harcolni kezdetek életükért.

A romák az utolsó pillanatig kitarítottak. Gyerekek, férfiak és nők egyaránt. Auschwitban soha nem történt hasonló sem ezelőtt, sem ezután. Egy roma sem halt meg a gázkamrákban ezen a napon.”

Élet a pharrajimos után

„A holokauszt kutatói között jelenleg is vita zajlik arról, hogy a romákkal történtek beletartoznak-e a holokauszt fogalmába, vagy ez „csak egy” népiirtás volt, hasonlóan több előző és utána következő történelmi gaztethez.”

A felszabadulás, és a hazajutás nem ment egyszerűen Danyi Béla életében, miután kilépett Auschwitz kapujából még számos megpróbáltatáson ment keresztül:

„Mikor meg tudtunk szabadulni, a kapu ki volt nyitva Auschwitzban, akkor elmenekültünk. Lassan, bújkálva, mert rabruhánk volt. Elkerültünk Katowicébe. Majd onnan egy olyan tanyavilágba, ahol juhokot tartottak. Három hét múlva tisztult az idő, és mi megkérdeztük, hogy merre lehetne menni Magyarországra. Aztán kimentünk az állomásra. Ott lefogtak az oroszok. Beraktak egy vagonba, és onnan elvittek Fehéroroszországba. Ott kőbányában dolgoztunk 1946 májusáig. Onnan aztán végre hazakerültem.”

Danyi Béla 2018-ban.

Visszailleszkedés a társadalomba:

„Beilleszkedni nem kellett, mert engemet nagyon pártoltak. Dolgozni kellett, a parasztnál, napszámba kapáltam. Elvállaltam a parasztnak az aratást is. Őszintén, nem szégyen a munka. Faluhelyen volt kosárkötés, vályogverést. 1951-be kerültem az ózdi gyárba. A tűzálló gyárba. 30-35 évet dolgoztam ott, kiváló munkát végeztem. Kaptam érte a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztjét.”

Danyi Béla a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztjével

A kitüntetések mellett, a másik legfontosabb dolog a család volt.

Danyi Béla fia így mesélt édesapjáról:

„Ő az életét végeredményben annak is köszönheti, hogy mivel zenész családból származik, a nép akkor nagyon felkarolta őket. Valamikor a zenész cigányokat a falusi emberek szerették. Volt szeretet, meg ott a lakodalomba csak ők muzsikáltak, ugye, volt egy lépcső, a zenész cigányok egy fokkal följebb voltak. Sokkal följebb.”

Számos ünnepségre, békemenetre meghívták Danyi Bélát, sőt, 2002-ben lehetősége nyílt Izraelbe is kilátogatni.

Ehhez fűződik egy kedves története:

„Kérdeztem, hogy van-e itten magyar zsidó, Tel Avivba. Mondják nekem, hogy mégis mondjak egy nevet. Hát mondom: Schirman Miksa, egy iskolatársam volt, de nem tudom, hogy él-e? Iskolába jártunk együtt. Itt Hangonyban. Másnap reggel, mikor felébredtem, jött elémbé. Az a Schirman.”

Jóvátétel? – Kinek jár, s kinek nem?

Danyi Béla zsidóként, nem pedig romaként kapott kárpótlást. A jóvátételi összeg egy részét emlékműre áldozta, amely Hangony szívében áll, és szerepel rajta minden olyan név, aki a környékről tűnt el a II. világháború alatt, vagy hősi halált halt, vagy visszatért a faluba.

Danyi Béla (jobbról az első) Tel-Avivban 2002-ben.

„Auschwitzban nagyon keservesen teltek a napok. De hát, öngyilkosnak nem lehetett lenni. Mert nem volt olyan eszköz, amivel meggyilkolta volna magát. Hogy elszánom magam. Mert ebbe a rabruhába se volt olyan, még kötél se volt, semmi se a világon. Cipő meg csak olyan, hogy csak alig tette a lábára az ember. Se fűző, semmi. Hát, ez az elszántság, hát... én nem tudtam, hogy még... . Ismétlem, én nem tudtam, hogy még... . Még egyszer Magyarországot meglátom.”

Életutak

A projekt létrejötte

A Van Helyed Alapítvány (Ózd) és a ELTE Trefort Ágoston Gyakorló Gimnázium (Budapest) tanárai a Centropa Alapítvány Közös Nevező szemináriumán találkoztak először, 2017 szeptemberében, Pécsen. Ekkor döntött el, hogy közösen fogunk dolgozni, holokauszt túlélők interjúin.

Kétszer Ózdon, kétszer Budapesten találkozott a csapat, játszottunk, várost néztünk, és elkészült a két interjú.

Egymás kiválasztása a pécsi szemináriumon

Érzékenyítő játék után az osztályteremben
(ELTE Trefort Ágoston Gyakorló Gimnázium)

Az interjúkészítés gyakorlása

Társasoztunk

Kutatás közben

Múzeumot látogattunk Ózdon

Tanakodás, hogy mi legyen a kiállításunk címe